

Tautosakos darbai 67, 2024, p. 33–52
ISSN 1392-2831 | eISSN 2783-6827
DOI: <https://doi.org/10.51554/TD.24.67.02>

Ažuolo krauju apšlakstytų herojaus drabužių motyvas latvių mitologinėse dainose ir Martyno Liudviko Rėzos dainoje „Aušrinė“

ROKAS SINKEVIČIUS

Kauno miesto muziejus

r.sinkevicius@kaunomuziejus.lt

<https://orcid.org/0000-0002-9203-5686>

SANTRAUKA. Straipsnio objektas – Martyno Liudviko Rėzos lietuvių ir vokiečių kalbomis paskelbta daina „Aušrinė“ (RzD 62) ir panašūs latvių mitologinės dainos (LD 34043) apie krauju apšlakstytus herojaus drabužius variantai. Keliamas tikslas įvertinti, kaip ažuolo krauju apšlakstytų drabužių motyvas susijęs su kitais dangiškųjų vestuvių motyvais latvių mitologinėse dainose. Aiškinantis šio motyvo prasmę straipsnyje pasitelkiama lyginamoji latvių užkalbėjimų bei kitų žanrų latvių liaudies dainų medžiaga. Kartu siekiama patikslinti dainos „Aušrinė“ kilmę.

Straipsnyje taikomi aprašomasis, teksto analizės ir lyginamasis metodai. Daroma išvada, kad ažuolo krauju apšlakstytų herojaus drabužių motyvas atsirado pakitus pirminiam latvių dainos siužetui apie herojų, užkopiančią į dangų ir ieškančią mirusių tėvų. Atskiruose dainos variantuose žinia, kad mirę tėvai švenčia vestuvėse, galėjo virsti Saulės dukros vestuvių motyvu. Tai nulėmė pirminių dainos vaizdinių ir dangiškųjų vestuvių motyvų kontaminaciją: drabužius aptaškęs kraujas buvo priskirtas nebe velniui, o ažuolui.

Nustatyta, kad 1825 m. M. L. Rėzos lietuvių ir vokiečių kalba paskelbta daina „Aušrinė“ yra iš dalies paremta 1818 m. jo straipsnyje paskelbtu tariamai lietuvių liaudies dainos vertimu į vokiečių kalbą „Es nahm der Mond die Sontentochter“, o šio vertimo turinys smarkiai priena dar 1808 m. Gustavo Bergmannio paskelbtą latviškos dainos tekstą. Tai liudija laipsnišką autorinį liaudies dainų tekstų (įskaitant ir galimai neišlikusius variantus) perkūrimo procesą, kurio rezultatu ir tapo M. L. Rėzos lietuvių ir vokiečių kalba paskelbta daina „Aušrinė“.

RAKTAŽODŽIAI: Martynas Liudvikas Rėza, latvių dainos, dangiškosios vestuvės, ažuolo kraujas, Saulės dukra, Aušrinė.

Received: 12/09/2023. **Accepted:** 10/12/2023

Copyright © Rokas Sinkevičius, 2024. Published by the Institute of Lithuanian Literature and Folklore Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

The Motif of the Hero's Clothes Sprinkled with Oak Blood in Latvian Songs and in Martynas Liudvikas Rėza's Song "Aušrinė"

ABSTRACT. The subject of the article is the song "Aušrinė" (Morning Star) published in Lithuanian and German by Martynas Liudvikas Rėza, and similar versions of the Latvian mythological song (LD 34043) about the hero's blood-spattered clothes. The goal is to assess how the motif of clothes sprinkled with oak blood is related to other motifs of the heavenly wedding in Latvian mythological songs. In order to explain the meaning of this motif, the author uses the comparative material of Latvian incantations and Latvian folk songs of other genres. In addition, the aim is to specify the origin of the song "Aušrinė".

The author uses descriptive and comparative methods as well as textual analysis. It is concluded that the motif of the hero's clothes sprinkled with oak blood was formed due to an altered original plot of the Latvian song about the hero ascending to the sky in search of his dead parents. In some variants of the song, the message that the dead parents are celebrating at the wedding could have been replaced with the motif of them celebrating at the wedding of the Sun's daughter (a maiden). This resulted in contamination of the song's original imagery with the motifs of the heavenly wedding. Thus, the blood splattered on the clothes was no longer attributed to the devil, but to an oak tree.

It was established that the song "Aušrinė" published in Lithuanian and German in 1825 by Rėza is based in part on the German translation of the allegedly Lithuanian folksong "Es nahm der Mond die Sonnentochter" published in his article in 1818, while the content of this translation is strongly reminiscent of the lyrics of the Latvian song published in 1808 by Gustav Bergmann. This testifies to the gradual process of re-creating the folksong texts by various authors (including the possibly still unknown variants), which resulted in Rėza's song "Aušrinė" published in Lithuanian and German.

KEYWORDS: Martynas Liudvikas Rėza, Latvian songs, heavenly wedding, blood of the oak tree, the Sun's daughter, the Morning Star.

ĮVADAS

Ankstesniuose dviejuose straipsniuose (Sinkevičius 2018, 2020) pradėjome nagrinėti latvių mitologines dainas apie dangiškas vestuves: į vestuves atjojusio Perkūno nutrenkto medžio (ąžuolo arba obels) ir renkamų šio medžio šakų, pinamo vainikėlio motyvus, šių dainų tekstų sąsajas su realiai egzistavusiais vestuviniiais papročiais, vestuvinininkų vaidmenimis. Visi šie motyvai gana nusistovėję, glaudžiai susiję ir sudaro nemažos šių mitologinių dainų (LD 33802, 33047) dalies siužetinių branduolių. Tačiau pasitaiko ir kitokia dainų apie dangiškas vestuves siužeto plėtotė, pagal kurią Perkūno nutrenkto ąžuolo (obelis šiuose variantuose paprastai nefigūruoja) krauju aptaškomi neįvardyto dainos herojaus drabužiai (dainos tipo LD 34043 įvairūs variantai). Toks siužetas lietuviams labiau žinomas iš dainos „Aušrinė“ (orig. *Außrinne*), kurią pirmajame lietuvių liaudies dainų rinkinyje *Dainos, oder Littauische Volkslieder* originalo ir vokiečių kalbomis paskelbė Prūsijos teologas, tautosakos rinkimo Mažojoje Lietuvoje organizatorius Martynas Liudvikas Rėza (RzD 62). Ji artima latvių dainų tipo LD 34043 variantams, sutampa ir smulkesnės

detalės. Todėl pagrįstai manoma, kad daina yra kilusi iš Latvijos. Jau senokai bandoma rasti atsakymą į klausimą, koku būdu ji pasiekė Lietuvą, nes daugiau panašių tekstų čia nebuvo užfiksuota (Balsys 2001, 2003: 60, 71).

Iš kitų dainų apie dangiškas vestuves tipui LD 34043 priklausantys variantai išsiskiria netikėtu siužeto vingiu: Perkūno nutrenkto ažuolo kraujas apšlaksto dainos herojaus arba herojės drabužius (LD 34043-8, 13, 18, 22, 23¹). Latvių liaudies dainų tekstai su tokiu siužeto posūkiu skelbti jau ankstyvuosiuose XIX a. dainų rinkiniuose latvių, rusų ir vokiečių kalbomis (BergmZS 36; Бривземниекс 41, 42; UlmLV: 195–196), taip pat to meto spaudoje (Austrums 8: 97–98, nr. 1). Nutrenkto medžio šakų rinkimo motyvo čia paprastai nėra, išskyrus variantus, kuriuose sujungiamos abi pabaigos (pavyzdžiui: BergmZS 36; LD 34043-23). Abu motyvai (renkamų šakų ir ažuolo kraujo) pasirodo ir dainoje „Aušrinė“ (RzD 62).

Kiek dažnesni kitokie tipo LD 34043 variantai, kuriuose drabužiai sulaistomi ne ažuolo, o kovoje nugalėto priešininko – velnio ar panašios mitinės būtybės² – krauju. Krišjānio Barono rinkinyje jie priskirti tam pačiam tipui (LD 34043), tačiau skiriasi jų pradžia, bendras tik pabaigos fragmentas su dialogu, kaip išskalbti krauju suteptus drabužius ir ką toliau su jais daryti. Iš viso tipui LD 34043 priskirta 10 smulkesnių variantų, kuriuose minimas ažuolo kraujas, ir 25, kuriuose figūruoja velnio ar panašios būtybės kraujo motyvas. Nors ir nedaug, XX a. dar pasitaikė naujai užrašytų variantų, kuriuose minimas tiek ažuolo kraujas (pavyzdžiui, LTdz 10383 du variantai), tiek velnio kraujas (pavyzdžiui, LFK 43/1/). Ištikus nelaimėi – suliejus drabužius ažuolo arba velniškos būtybės krauju – herojus kreipiasi patarimo, kaip juos išvalyti, į Marą³ (var. Laimelę ir Marą, Dievužį ir Marą, Laimę, Dievą arba Dievužį, Dievo sūnų, tėvą ir motiną, ponus žmones, vyrus žmones, gerus žmones)⁴. Paeiliui užduodami gana nusistovėjusios sekos klausimai ir gaunami atsakymai, kur tuos drabužius išplauti, išdžiovinti, saugoti.

Dauguma tyrinėtojų, bandžiusių interpretuoti LD 34043 dainos siužetus, vertino juos ne kaip kontaminuotus, bet kaip integralius tekstus, kuriais remiantis galima mėginti atkurti pamatinį mitologinį naratyvą arba senovinį ritualą, apgiedamą tokiomis dainomis. XIX a. Vokietijos tautosakininkas ir mitologas Wilhelmas

1 Plg. LD 34043-17, kur Maros skara apibyra nutrenkto ažuolo gilėmis. Tačiau kitame labai panašiam variante vietoje gilių Maros skarą taip pat aptaško kraujas (žr. vertimą į vokiečių kalbą: Mannhardt 1875: 82, nr. 72). Šiųdviejų variantų pradžia taip pat lygintina su LD 33843.

2 Dainoje minimas *velnias*, *juodas*, *juodo motė*, *juodas lokys*. Latvių *juodas* (*Jods*) – velniavardis, atsiradęs iš jo pastoviojo epiteto, galbūt dėl tabuizacijos (Drizule 1986: 116–117). Čia minėtinas ir karinėms dainoms priskirtas tipas LD 31982 apie nukertamą prūso galvą (LD 34040; plg. LFK Bb14/122/).

3 Liaudiškas Švč. Mergelės Marijos vardas Latvijoje.

4 Žr. L. Adamovičiaus pastabą: „Šūktelėjimas ‘vai Dievū!’“, kurį randame tiek kartu su ‘mīla Māre’, tiek atskirai, iš dalies veikiausiai nėra joks kreipinys į Dievą, tik dievagojimasis bėdoje“ (Adamovičs 1940: 462).

Mannhardtas šios dainos motyvus interpretavo kaip vakarėjančiame danguje matomų reginių seką. Ažuolo kraujas, dainose aptaškantis Saulės dukters (*Sonnentochter*) arba Dievo motinos (Maros) vilnonę skarą⁵, pasak jo, reiškia raudonį, kuriuo nusidažo dangus saulei leidžiantis (Mannhardt 1875: 232). Šia interpretacija iš dalies sekė Leopoldas von Schroederis, ištryškusį kraują ir kai kuriuos kitus spalvinius dainų vaizdinius siedamas su ryto arba vakaro žaromis (1916: 50, 395).

Po Pirmojo pasaulinio karo Latvijoje apsigyvenęs rusų teisininkas ir istorikas Vasilijus Sinaiskis manė, kad abi tipo LD 34043 versijos (su nugalėto velnio ir nutrenkto ažuolo kraujo motyvais) bei kiti trumpesni dainų tekstai perteikia vieną mitologinį siužetą, vaizduojantį periodiškai pasikartojančią kovą dėl Saulės dukters (Veneros). Per pavasario lygiadienį, kai diena susilygina su naktimi, šioje kovoje nugalė Saulė. Jos dukros rankos siekiantis didvyris įveikia velnią–mėnulį⁶. Tačiau atėjus rudeniiui Mėnesiui pavyksta vėl atsiimti nuotaką, ir rūstaudamas Perkūnas nutrenkia ažuolą, vaizduojantį tą patį mėnulį arba simbolizuojantį jo kalendorių (Sinaiskis 1928: 6–7, 9, 13–16). Latvių teologas, tautosakininkas Eduardas Zicāns abi tipo LD 34043 versijas nagrinėjo latvių dainų apie kopimą stebuklingu augalu į dangų kontekste. Jų tekstuose jis taip pat įžiūrėjo latvių senovinio kalendorinio mito atšvaitus, tačiau patį mitą aiškino kitaip. Esą sulig vasaros saulėgrįža gamtoje pastebimas augimo galių mažėjimas. Po šios kalendorinės šventės saulė kasdien vis žemiau užkopia dangumi. Šiuos pokyčius atspindi Perkūno trenkimo į ažuolą, kuriame esą įsikūnijusios gyvybės jėgos, motyvas. Gamtoje vykstančios permainos paliečia ir žmones: ažuolo krauju aplaistytų vaikinų ir merginų drabužių valymo vaizdiniai simbolizuoja būtinybę periodiškai atsinaujinti po „Joninių nakties orgiastiškumo“ (Zicāns 1936: 21–26).

Iš kitų tyrėjų išsiskiria religijotyrininko, teologo Ludvigo Adamovičiaus prieiga. Analizuodamas latvių mitologines dainas apie lipimą į dangų, įskaitant tipui LD 34043 priskiriamus variantus, jis išskyrė kelis papildomus motyvus, atsiradusius gana savarankiškai, nepriklausomai vienas nuo kito. Kartu konstatavo, kad K. Baronas nepagrįstai tam pačiam tipui priskyrė dainų variantus su ažuolo kraujo ir velnio kraujo motyvais (Adamovičs 1940: 421–423). Dangiškųjų vestuvių mito motyvai, pasak jo, neturi jokio ryšio su lipimo į dangų motyvu, o vieni ir kitų kombinacija tėra vėlesnių laikų literatūrinė konstrukcija (ten pat: 467). Deja, tyrime jis nuodugniau nenagrinėjo variantų su krauju apšlakstytų drabužių motyvu.

Nors XIX a. – XX a. pirmoje pusėje paskelbtos nuomonės ir aiškinimai nebebuvo aklaai kartojami vėlesnėse publikacijose, greta naujų įžvalgų matome vėl

5 Čia W. Mannhardtas remiasi M. L. Rézos „Aušrinės“ vertimu į vokiečių kalbą ir Augusto Bielens-teino pateiktos latvių dainos, kiek primenančios LD 34043-17, vertimu į vokiečių kalbą.

6 Aiškiau neidentifikuodamas didvyrio, V. Sinaiskis tik probėgšmais užsimena, kad latvių liaudies dainose Saulė nori išleisti dukrą už Perkūno sūnaus (LD 33834), ji baudžia Mėnesį, kam šis atėmė nuotaką iš Auseklio (LD 33950; Sinaiskis 1928: 6–7, 9).

iškylančias kai kurias anksčiau skelbtas idėjas – pavyzdžiui, kad krauju suteptų drabužių skalbimo motyvas gali būti susijęs su senoviniais iliustracijos ritualais (plg. Sinaiskis 1928: 13; Zicāns 1936: 17; Adamovičs 1940: 456–457; Drīzule 1991: 209; Viķe–Freiberga 2016: 322; Pūtelis 2019: 89). Filologė ir tautosakininkė Janīna Kursīte–Pakule dainas apie mitinę kovą su priešininku ir Perkūno trenkimą į ažuolą interpretuoja kaip dvi skirtingas kosmogoninio mito atmainas. Pasak jos, viename lygmenyje – kosminiame – per Saulės dukters vestuves su mitiniu priešininku kovoja Dievo sūnus, o kitame – žemiškame – kovoja jaunas vaikinai, ir ši kova tampa jo brandą žyminčia iniciacija (Kursīte 1996: 22; 2018: 48–49, 302).

Apskritai dauguma latvių tyrinėtojų, išskyrus L. Adamovičių, aiškindami dainos LD 34043 siužetines versijas bandė iš jų rekonstruoti vientisą mitinį kompleksą (V. Sinaiskis, E. Zicāns, J. Kursīte–Pakule) ar bent nepastebėjo skirtingos jų elementų kilmės, vėlyvo susipynimo. Nors ir įvairiai rekonstruodami mitinį siužetą, krauju sulaistytų drabužių motyvą jie laikė vienu svarbiausių mito elementų.

Kitai nei LD 34043 variantus tyrinėję latvių mokslininkai, lietuvių autoriai daugiausia dėmesio skyrė dainai „Aušrinė“ (RzD 62). Tai vienas iš daugiausia diskusijų sukėlusių M. L. Rėzos lietuvių ir vokiečių kalbomis paskelbtų mitologinių dainų tekstų, iš latvių liaudies dainų savo turiniu artimiausias būtent tipui LD 34043. Veikale apie baltų mitologiją ją kaip autentišką liaudies kūrinį pristatė ir trumpai pakomentavo aušrininkas Jonas Šliūpas. Jis teigė, esą iš Saulės atsakymo dukrai matyti, „kad nėra galima atnaujinti, kas jau sykį įvykę buvo, beje, išsisukti nuo likimo. Taigi Aušrinė lieka sukruvinta“ (Šliūpas 1932: 69–70). Devynių saulių pasirodymą jis siejo su pasaulio pabaiga (ten pat: 67, 70). Marija Gimbutienė, aptardama šią dainą, pateikė padavimų, kuriuose aptariami išskirtiniai medžiai ir minimas medžio kraujas, ir tikėjimų apie medžių gyvastingumą pavyzdžių (Alseikaitė–Gimbutienė 1946: 117–118). Trumpai šią dainą pakomentavo ir literatūrologas Ignas Skrupskelis – anot jo, motina Saulė „pati duoda patarimą, kaip ta Aušrinė galėtų išvengti keršto pasekmių, nors susitaikinimas ir nebėra galimas“ (Skrupskelis 1967: 117). Menotyrininkas, etnologas Vytautas Tumėnas į dainos tekstą žvelgia dar kitu aspektu – jame randa ne tik dievų, bet ir žmonių specifinių išgyvenimų atspindžių. Šios dainos vaizdinius jis sieja su pirmosiomis menstruacijomis, pirmąja jaunavedžių naktimi ir defloracija, simboliniu Perkūno vaidmeniu sueities iniciacijoje (Tumėnas 2005: 424–425; 2016: 362). Panašiai ir Vaira Viķe–Freiberga spėja, kad daina liudija kažkokį apšalymo ritualą, kurį jaunos merginos turėjo atlikti po pirmųjų mėnesinių (2016: 445).

Šio straipsnio tikslas – įvertinti, kaip ažuolo krauju apšlakstytų drabužių motyvas susijęs su kitais mitiniais dangiškiųjų vestuvių motyvais latvių mitologinėse dainose. Aiškinantis jo reikšmę, straipsnyje pasitelkiama lyginamoji latvių užkalbėjimų bei kitų žanrų latvių liaudies dainų medžiaga. Kartu siekiama patikslinti dainos „Aušrinė“ (RzD 62) kilmę. Straipsnyje taikomi aprašomasis, teksto analizės ir lyginamasis metodai.

LIAUDIES KŪRYBA IR AUTORINIO PERKŪRIMO PĖDSAKAI
DAINOJE „AUŠRINĖ“

Latvių liaudies daina su ąžuolo krauju apšlakstytų drabužių motyvu pirmąsyk pasirodė 1808 m. liuteronų kunigo, teologo, kalbininko Gustavo Bergmannio antrajame dainų rinkinyje (BergmZS 36). Ji užrašyta Rencėnuose (Vidžemėje), prasideda eilute „Mėnes nĕme saules meitu“ („Mėnesis ėmė Saulės dukrą“)⁷ ir yra kiek artimesnė tipo LD 34043-13 smulkesniems variantams.

M. L. Rėza šį G. Bergmanio dainų rinkinį žinojo – jį minėjo ir juo rėmėsi savo 1825 m. paskelbto lietuvių liaudies dainų rinkinio pastabose (RzR: 179). Tikėtina, kad buvo susipažinęs su leidiniu ir anksčiau, nes 1818 m. vokiečių kalba skelbtame straipsnyje „Apie lietuvių liaudies poeziją“ pateikė tariamos lietuvių dainos vertimą į vokiečių kalbą – „Es nahm der Mond die Sonnentochter“ (faksimilę žr. RzR: 221), turiniu ir struktūra gana panašų į minėtąją Bergmannio dainą „Mėnes nĕme saules meitu“ (BergmZS 36)⁸. Abiejų dainų tekstų turinio palyginimas pateikiamas 1 lentelėje.

G. Bergmannio paskelbta latvių liaudies daina (1808) ⁹	M. L. Rėzos paskelbtas tariamai lietuvių liaudies dainos vertimas į vokiečių kalbą (1818) ¹⁰
Mėnes nĕme saules meitu, Pėrkons jāje panākšos: Pa vārtim iejāje, Nosper zelta ōzolin. Aplec mani brūni svārki, Ar ōzola asinim. Trīs gadiņus saules meita Lasa zarus raudadama. Saki mana mīļa Māra, Kur es viņus izmazgašu?	Es nahm der Mond die Sonnentochter. Der Donnergott im Brautgefolge Ritt durch die Pforte mitbegleitend Und schlug die grüne Eiche nieder. Da ward mein Gůrtelkleid, mein weiβes, Befprůtzet von dem Blut der Eiche. Drei Jahre las die Sonnentochter Die welten Blätter auf mit Thrānen. Sie sprach: geliebte Mutter, Wo foll ich es auswāfchen?

7 Nors *Saules meita* šiame straipsnyje iš latvių kalbos verčiame reikiame „Saulės dukra“, turėtina omenyje ir galimybė šį vardą skaityti kaip „Saulės mergelė“, „mergelė Saulė“.

8 Atkreiptinas dėmesys, kad M. L. Rėzos *Raštų* penktame tome paskelbtame jo straipsnio „Apie lietuvių liaudies poeziją“ vertime į lietuvių kalbą publikuotas ne vokiškai skelbtos dainos tikslus vertimas į lietuvių kalbą, o dainos „Aušrinė“ tekstas iš vėliau, 1825 m., išleisto Rėzos dainų rinkinio (RzR: 102), nors jis pažodžiui neatitinka straipsnyje publikuoto dainos teksto vokiečių kalba. Tikslesnį vertimą žr. RzLLD: 346.

9 Pateikiama pagal transkribuotą tekstą iš Latvių tautosakos archyvo interneto svetainės, ištaisius pavienes klaidas [1].

10 Pateikiama pagal faksimilę, paskelbtą RzR: 221.

Mazga Puisin tāi upē, Kur deviņas straumes skrien. Saki mana mīla Māra, Kur es viņus izžāvēšu? Žāve Puisiņ tāi dārzā, Kur deviņas rōzes zied. Saki mana mīla Māra, Kur es viņus sarullešu? Rulli Puisīt tāi rullē, Kur deviņi rulletaji. Saki mana mīla Māra Kur es viņus paglabašu? Glabā Puisīt tāi šķirstā, Kur deviņas atslēdziņas. Saki mana mīla Māra, Kur es viņus novalkašu? Valka Puisiņ tāi dienā Kad deviņas saules spīd.	„O Tochter, in dem Strome Worin neun Bächlein fließen.“ – Wo foll ich es austrocknen? „O Tochter, in dem Garten Worin neun Rofen blühen.“ – – – – – – – – – – – – Wenn foll ich es vertragen? „O Tochter, an dem Tage, Wo neun der Sonnen glänzen!“
---	---

1 lentelē

M. L. Rēzos vertime trūksta tik poros klausimų ir atsakymų, esančių G. Bergmannio rinkinio dainoje, ir dar poros pasikartojančių kreipinių klausimuose. Galbūt tekstas glaudintas siekiant į tris posmus sutalpinti po šešias eilutes. Be to, nevisiškai sutampa personažai ir dar kelios detalės. Vietoje kreipinio „miela Mara“ atsiranda „miela motina“ (*geliebte Mutter*)¹¹. Galbūt taip vengiama krikščioniškos kilmės Maros (Dievo Motinos, Švč. Marijos) personažo, mat šiuo dainos tekstu straipsnyje M. L. Rēza iliustruoja teiginį, kad daugelyje dainų „išliko iš pagonybės laikų ateinančių mitologinių vaizdinių ir senųjų dievybių vardų“ (RzR: 102). Šitaip įvesta atitinkamos latvių dainos variantams visiškai nebūdinga ypatybė: dialogas vyksta tarp Saulės ir jos dukros¹². Drabužiai čia vadinami baltais (*weißes*; plg. tokį patį epitetą LD 34043-10, 18, 22), „šakos“ keičiamos „nuvnytusiais lapais“ (*die welten Blätter*). Nedideli neatitikimai paremia prielaidą, kad tekstas galėjo būti koreguotas siekiant rišlumo ir vaizdingumo¹³.

-
- 11 Patarimo į motinėlą (*māmiņa*, LD 34043-7), tēvelį su mamyte (*tēteits ar māmēņu*, LD 34043-6) kartais kreipiamasi latvių dainos variantuose su velnio kraujo motyvu. Žodžiai, kuriais latvių kalboje vadinama Mara (la. *Māra, Māre*) ir motina (la. *māte*), fonetiškai panašūs.
- 12 Plg. retesnius variantus (LD 34043-17, 18, 22), kur klausimus pirmuoju asmeniu užduoda Mara arba neįvardyta moteriška veikėja.
- 13 Minėtoje latvių dainoje iš G. Bergmannio rinkinio (ir panašiuose jos variantuose) iš pradžių sakoma, kad Saulės dukra trejus metus renka nutrenkto ažuolo šakas, paskui neįvardytas personažas pirmuoju asmeniu kreipiasi į Marą, ir tik iš kreipinio *Puisin* pastarosios atsakymuose paaikšėja, kad

Šiame M. L. Rėzos paskelbtame dainos tekste Aušrinė dar neminima. Ji atsiranda tik po kelerių metų jo paskelbtame dainų lietuvių ir vokiečių kalba rinkinyje *Dainos, oder Littauische Volkslieder* (1825) – dainoje, pavadintoje „Aušrinė“ (originale „Auszrinne“ / „Der Morgenstern“, RzD 62; faksimilė žr. RzR: 343–344), žr. 2 lentelę.

M. L. Rėzos dainų rinkinyje (1825) paskelbtos dainos vokiškas tekstas „Der Morgenstern“ ¹⁴	M. L. Rėzos dainų rinkinyje (1825) paskelbtos dainos lietuviškas tekstas „Aušrinė“ ¹⁵
Der Morgenstern richtete Hochzeit aus: Perkun ritt durch die Pforte hinein – Und schlug die grüne Eiche nieder.	Aušrinė svodbą kėlė; perkūns pro vartus įjojo, aužuolą žalią parmušė.
Vom Blut der träufelnden Eiche Ward mir mein Kleid besprizet, Ward mir der Kranz besprizet.	Aužuolo krauj's varvėdams apšlakstė mano drabužius, apšlakstė vainikėlį.
Es weinte die Sontentochter, Drei Jahre las sie die Blätter, Die verwelkten Blätter auf!	Saulės dukrytė verkiant surinko tris metelius, pavytusius lapelius.
Wo soll ich, geliebte Mutter, Die Kleider nun waschen? Wo soll ich das Blut auswaschen?	„O kur, mamyte mano, drabužius išmazgosiu, kur kraują išmazgosiu?“
Geh' o geliebe Tochter, Zu dem Teiche hin, Worin neun Bächlein fliesen.	„Dukryte, mano jaunoji, eik pas tą ežeratį, kur tek' devynios upatės“.
Wo soll, geliebte Mutter, Ich nun die Kleider trocknen? Sie trocknen in dem Winde?	„O kur, mamyte mano, drabužėlius džiovinsiu, kur vėje išdžiovinsiu?“

.....
ji atsakinėja vaikinui (BergmZS 36). M. L. Rėzą, laisviau besielgusį su liaudies dainų tektais, tai galėjo net kažkiek paskatinti sujungti personažus. Tačiau taip jis ignoravo dainos logiką: antroje jos dalyje, dangiškosiose vestuvėse, atsiranda naujas neįvardytas žemiškas herojus.

14 Pateikiama pagal faksimilę (RzR: 343–344).

15 Pateikiama pagal M. Biržiškos leidime spausdinamą sunormintą tekstą (RzD 62).

O Tochter in dem Garten, Wo neun Rosen blühen.	Dukryte, tame daržatyj', kur aug' devynios rožatės“.
Wo soll, geliebte Mutter, Die Kleider ich nun anziehen? Die reinen Kleider vertragen?	„O kur, mamyte mano, drabužeis apsilvksiu, baltuosius išnešiosiu?“
O, Tochter, an dem Tage, Wenn neun Sonnen glänzen.	„Dukryte, toj' dienelej, Kad spjį devynios saulelės.“

2 lentelė

Šis tekstas iš dalies primena 1818 m. straipsnyje pateiktą dainą, tačiau yra dar labiau nutolęs nuo latvių dainos LD 34043 variantų. Jame, be Saulės dukrytės, vieną sykį ir tik pirmoje eilutėje dar paminėta su ja tapatinama Aušrinė. Naujas vardas tikriausiai įvestas siekiant turiniui priduoti lietuviškumo, nes Saulės dukra lietuvių tautosakoje beveik nežinoma, be to, lietuvių folklore, kitaip nei latvių, kaip dangiškos mergelės personifikuojamos Aušrinė ir Vakarinė. Remdamasis šiais faktais jau W. Mannhardtas spėjo dainą esant perimtą iš latvių (1875: 298). Be to, pirmoji eilutė „Auszrinne Svodbą kėle“, atsižvelgiant į netekėjusios merginos statusą XIX a. ir ankstesnėje visuomenėje, skamba dirbtinai: jei Aušrinė yra Saulės dukra, vestuves jai galėjo kelti nebent motina, o ne ji pati. Plg. šiuo atžvilgiu lemiamą tėvų vaidmenį kitose M. L. Rėzos surinktose dainose: „Ten tėvelis, močiutė Sesytei svodbą kelia“ (RzD 84), „Ne tētužytis man svodbikę iškėlė“ (RzD 169)¹⁶.

„Aušrinės“ tekstas labiau primena ne autentišką dainą, o eilėmis perpasakotą siužetą. Kelios naujai atsiradusios eilutės su nedideliais lyrinių vaizdinių išplėtojimais („Apblakfte Wainikelj“, „Kur Kraują išmafgófu“, „Kur Wėje išdzovifu“, „Baltofus išnešósu?“) greičiausiai tėra M. L. Rėzos kūrybos rezultatas. „Aušrinės“ ryšį su ankstesniu vertimu „Es nahm der Mond die Sontentochter“ liudija abiejose dainose sutampančios smulkios specifinės, kitur nepasitaikančios detalės (*die welten Blätter ~ verwelkten Blätter* / „Pawytufus Lapélius“). Sykiu iš „Aušrinės“ teksto dingsta tokia savita latvių dainų realija kaip Perkūno atvykimas marčios pusės pajauinių pulke (*im Brautgefølge*). Galbūt jos atsisakyta kaip perteklinės, o gal nerasta tikslaus ir taupaus lietuviško atitikmens.

Visa tai sustiprina mintį, kad daina „Es nahm der Mond die Sontentochter“ yra laisvai versta (greičiausiai pakeičiant dialogo personažus) būtent iš latvių kalbos

.....
16 Dainoje „Aušrinė“ Saulei priskyrus patarinėjančio personažo vaidmenį, lieka nebeaiškūs ir jos santykis su kitomis „devyniomis saulelėmis“, kurioms spindint nurodoma išnešioti išskalbtus drabužius (RzD 62).

ir todėl tik labai nežymiai nuo latviškų dainos variantų nutolusi. O štai „Aušrinės“ tekstas galėjo atsirasti atsižvelgiant į vieną ar kelis latvių dainos LD 34043 variantus, bet kartu išryškinant jau anksčiau užymėtas skirtynes nuo jų (Saulės dukros įvardijimas Aušrine, krauju apšlakstyto vainikėlio paminėjimas ir kita).

Tokį laipsnišką „Aušrinės“ teksto suformavimą, tolstant nuo pradinio latviško (ar bent jau latviškam artimo) teksto, netiesiogiai liudytų kiti atsekti M. L. Rėzos elgesio su liaudiškais tekstais pavyzdžiai. Išnagrinėjęs atskirus dainų rankraščius jo archyve, literatūrologas Albinas Jovaišas padarė išvadą, kad dainos su mitologiniais įvaizdžiais, prieš publikuojant 1825 m. rinkinyje, buvo ne kartą perrašomos ir dailinamos (1969: 259–285). Jis mini, kad M. L. Rėza dainose „kartais šalino germanizmus, lygino posmus, metrą, ryškino siužetus, šį tą pridėdamas, šį tą išmesdamas, šį tą sukeisdamas“ (ten pat: 258).

Siekiant atskleisti įvairialypį liaudiškos ir autorinės kūrybos santykį M. L. Rėzos skelbtose dainose, galima pasitelkti dar vieną palyginti mažai tyrinėtą mitologinę dainą iš jo 1825 m. rinkinio – ji mums aktuali dangiškujų vestuvių, tik šįsyk Mėnesio ir Saulės, kontekste. Tai daina „Mėnesio svodba“ (originaliai „Mėnefio swodba“), kurioje aptinkami Mėnulio neištikimybės Saulei (jis suartėja su Aušrine) ir nubaudimo motyvai (RzD 27). Unikalaus turinio ir niekur daugiau nefiksuotas kūrinys sulaukė bene daugiausia vėlesnių tyrinėtojų abejonių ir net įtarimų, ar G. F. Stenderio pateikta mitologinė informacija nebuvo perrašyta kaip daina (Jovaišas 1969: 259–264). Jau latvių kalbininkas ir tautosakininkas Jėkabas Lautenbahas yra atkreipęs dėmesį, kad pirmosios dainos eilutės „Menû Saulužę wede / Pirmą Pawasarelį“ primena vienos latvių dainos vertimo į vokiečių kalbą paskutinį posmą, kurį apytikriai galima versti taip: „Ne vakar – jau seniai saulė buvo nuotaka, ne vakar – jau seniai, kai ėjo pirma vasara“¹⁷ (Ляутенбах 1896: 25; plg. LD 33811 ir kt.). Šis vertimas 1807 m. pasirodė vokiečių filosofo, poeto Johanno Gottfriedo Herderio surinktų ir po jo mirties išleistų įvairių tautų liaudies dainų rinkinyje (HerdSVL: 121, nr. 9). Minėtame 1818 m. M. L. Rėzos straipsnyje „Apie lietuvių liaudies poeziją“ pateiktas tariamas lietuvių liaudies dainos tekstas pradedamas labai panašiomis eilutėmis, tik „saulė“ čia pakeista „žeme“: „Kai Žemė dar buvo nuotaka, ne vakar, jau seniai, kai buvo pirma vasara ir Žemei piršosi dangus“¹⁸ (RzR: 103; teksto faksimilę žr. RzR: 222–223). Kitaip nei kitų šiame straipsnyje skelbtų tekstų, pastarojo poetinio kūrinio M. L. Rėza vėliau neskelbė lietuvių liaudies dainų rinkinyje net pakoregavęs. Tačiau, kaip matyti, panašią formulę pritaikė „Mėnesio svodbos“ pradžioje.

17 *Gestern nicht, es war schon lange, / Da die Sonne Braut noch war; / Gestern nicht, es war schon lange; / Als der erste Sommer ward* (čia ir toliau, jei nenurodyta kitaip, tautosakos kūrinių tekstai iš latvių, rusų ir vokiečių kalbų į lietuvių kalbą versti mano – R. S.).

18 *Als die Erde Braut noch war / Gestern nicht, schon lang vor Heute, / Als der erste Sommer war, / Und der Himmel um sie freyte* (vertė Liucija Citavičiūtė).

Šis ir kiti pavyzdžiai verčia skeptiškiau vertinti ir „Aušrinės“ autentiškumą, jai priskiriamą lietuvišką kilmę. M. L. Rėza paminėjo tik jos užrašymo vietą (Pilkalnyje), tačiau nenurodė užrašytojo (Citavičiūtė 2018: 37), taip pat nutylėjo apie panašaus latviškos dainos teksto ar tekstų egzistavimą. Kita vertus, kitaip nei G. Bergmannio rinkinio dainoje „Mėnes nēme saules meitu“ ir 1818 m. vertime „Es nahm der Mond die Sonnentochter“, kuriuose sukruvintą drabužį patariama plauti „toje upėje, kur devynios srovės bėga“¹⁹, „Aušrinėje“ (RzD 62) dukrytė siunčiama drabužių išmazgoti „pas tą Ežerati Kur tek dewynos Uppates“. Tokia formulė labiau atitinka kitus latvių dainų pavyzdžius, plg. „Ieškok tokio ežerėlio, kur devynios upės teka“²⁰, „Devyniose upytėse, dešimtame ežere“²¹. Tai rodo, kad, būdamas susipažinęs su latvių liaudies dainomis²², M. L. Rėza galėjo remtis kol kas dar nežinomu latvių dainos variantu ar net keliais variantais.

DIALOGO APIE SUKRUVINTŲ DRABUŽIŲ APVALYMĄ RYŠYS SU UŽKALBĖJIMAIS

Pateikdamas tekstą „Es nahm der Mond die Sonnentochter“, M. L. Rėza tame pačiame straipsnyje atkreipė dėmesį į dainoje kartojamą skaičių „devyni“. Šį skaičių jis laikė senų, pagonybės laikų liekana ir teigė, kad šis, „senais laikais, atrodo, buvo laikomas magišku“ (RzR: 102–103). Jo pakartojimai būdingi tiek M. L. Rėzos vėliau paskelbtai dainai „Aušrinė“, tiek daugumai latvių dainos tipo LD 34043 variantų. Variantuose apie nukautą velnią ar kitą mitinį priešininką devynetas pirmąsyk pasirodo dainos pradžioje, kur minimas priešas arba jo galvos sukapojimas į devynis gabalus²³. O štai ažuolas į devynias dalis dainose apie dangiškas vestuves suskaldomas itin retai – pavyzdžiui, LD 34047–6. Nors toks Perkūno ar perkūnijos raiškos būdas tautosakoje gana įprastas ir kyla iš šio gamtos reiškinių regimojo pavaldalo – atsišakančių žybsnių raizomo dangaus²⁴.

Skaičius devyni mitologijoje ir tautosakoje žymi kraštutiniai didelį ir neapibrėžtą kiekį, juo gali būti reiškiamas laikas ar atstumas (LKŽe: devyni; Biezais 1998: 209). Aptariamuose dainų tekstuose jis gali žymėti ilgus vargus ir neeilinius iššūkius, bet sykiu ir nutolusią, mitinę erdvę – pavyzdžiui, vienoje mitologinėje dainoje Saulė

19 *Tai uppē, Kur dewinas ftraumes fkreem* (BergmZS 36), *in dem Strome Worin neun Bächlein fließen* (RzR: 221).

20 *Meklē tādu ezerīnu, Kur deviņas upes tek* (LD 34043–0).

21 *Devenōds upeitēs, Dasmytā azarā* (LD 5032–3).

22 Be kita ko, jis dalyvavo Kuržemės literatūros ir meno draugijos veikloje (Kiseliūnaitė 2007: 100).

23 LD 34043 iv. var.; plg. LD 18825, 34082. Taip pat pirmoje dainos dalyje kartais minimos devynios pupos šakos (LD 34043–4), kalavijas iš devynių plieno rūšių – *deviņiem tēraudiem*, devynašmenis (LD 34043–0, 2, 7; plg. LD 34040).

24 Plg. dainos LD 18157 variantuose Dievužis raginamas skaidyti lietaus debesis į devynis gabalus.

teka ir kabina vainikėlių ten, kur teka devynios upės (LTdz 10080)²⁵. Dialogas su pasikartojančiais devynetais suartina latvių liaudies dainą LD 34043 su kai kuriais kitais tautosakos žanrais. Šią klausimų ir atsakymų seką apie drabužių valymą latvių literatūrologas ir tautosakininkas Pēteris Birkerts pateikia kaip veiklos arba situacinių mįslių dainose pavyzdį. Kaip ir panašios situacinės mįslės pasakose, šios, pasakojimo, priskirtinos netikrosioms mįslėms (Birkerts 1927: 33–34).

Formulės su skaičiais „devyni“, „treji devyneri“ bei jų pakartojimai būdingi ir latvių užkalbėjimams (tokį ryšį yra pastebėjusi ir V. Viķe–Freiberģa; 2016: 321–322)²⁶. Formulės *gabalu gabalos* („į gabalų gabalus“), *deviņos gabalos* („į devynis gabalus“), *trīsdeviņos gabalos*, *trejdeviņos gabalos* („į trejus devynerius gabalus“) naudojamos užkalbėjimuose, atliekančiuose naratyvinę sunaikinimo funkciją (įskaitant užkalbėjimus nuo kai kurių ligų, negalavimų), – juose šitaip sukapojava, suskaldoma ar suplėšoma gyvatė (angis, žaltys), juodas ožys, velnias, velnio motė (sena motė), kitoks blogis, reiškiantis ligas, negalavimus, nelaimes. Čia „devyni“ rodo tiek nežabotą Dievo ar jo talkininko Perkūno, ar geležinio vyro (*dzelzu vīrs*), ar geležinės moters (*dzelzu sieva*) galią, tiek visišką priešininko nugalėjimą²⁷. Užkalbėjimuose, atliekančiuose atskyrimo ar išvaymo funkciją, skaičius „devyni“ gali žymėti stipresnį ligos atribojimą, nutolinimą nuo kūno – kaip užkalbėjime nuo rožės, kuriame žadama nuogam eiti per ugnį, per vandenį, padžiauti ir išdžiovinti rožę, surinkti trejas devynerias perkūno kulkas, paskui išginti rožę už trejų devynerių jūros ežerų, jūros upių ir taip toliau (StrBV: 385–386)²⁸.

Žinoma, skaičių ir išskaičiavimo funkcija užkalbėjimuose ir dainose skiriasi. Užkalbėjimų siužetas menkiau išplėtotas, vaizdinių seka laisvesnė, o kartojamų skaičių poveikį dar sustiprina vardijami panašūs objektai (perkūnai ir žaibai, šaltiniai, upės ir ežerai, ąžuolai, liepos ir beržai)²⁹. Kaip rašo Bronislava Kerbelytė, dauguma užkalbėjimų yra monologai, o dialogo forma „būdinga magiškiems tekstams, kurie nepriklauso prie slaptųjų žinių ir žinomi daugelio“ (2005: 139). Tačiau klausimų ir

25 Galbūt Saulės arba Rojaus darže, Dausose, kaip mano Vaitkevičienė (1997: 31; plg. Vaitkevičienė 2003).

26 Apie skaičių reikšmę užkalbėjimuose žr., pavyzdžiui, Kerbelytė 2005: 139.

27 StrBV: 386, 404, 405, 410 ir 416, 417, 418, 424, 425, 436; JČR: 84. Seniausias tekstas apie devynis perkūnus ir devynias strėles, plėšiančias velnią devyniais gabalais nuo žmogaus (StrBV: 62), žinomas iš 1584–ųjų. Plg. ir lietuvių tikėjimus apie Perkūno kulkos smigimą į žemę per devynis stuomenis (Laurinkienė 1996: 110–111).

28 Plg. lietuvių užkalbėjimo nuo kokliušo aprašymą, kuriame ligojį per devynias naktis reikia „apnešti per devynis laukus, devynias upes ir devynis tiltus. Pernešus per devintą tiltą, reikia įmesti upėn ligojio rūbus“ (LU 124).

29 Tokią užkalbėjimų formos specifiką B. Kerbelytė aiškina tuo, kad „būtina siekti universalumo (neaišku, kas pakenkė; nežinoma, iš kur gali ateiti norintis pakenkti), todėl užkalbėjimuose daug išskaičiavimų: išvardijami visi įmanomi kenkėjai, visos pasaulio šalys, iš visų pusių stovintys sargai ir t. t.“ (2005: 138).

atsakymų formulės nagrinėjamoje latvių dainoje (LD 34043) tebeturi užkalbėjimų magijai būdingo ritualinio išskilmingumo. Atsižvelgiant į akivaizdų užkalbėjimų ryšį su velnio nugalėjimo formulėmis ir devyneto svarbą dainoje, būtent kovos su velniu, o ne ažuolo nutrenkimo motyvas atrodo labiau susijęs su dialogu dainos pabaigoje. Tai liudytų ir vidinė logika: velnio ar jam artimos būtybės kraujas išties turi smarkiai neigiamą konotaciją, o štai kokia kituose šios dainos variantuose minimo ažuolo kraujo prasmė – iki šiol tik spėliojama. Bandymai perkelti medžių kraujo vaizdinio reikšmes iš kitų tautosakos kūrinių (tikėjimų, sakmių) kol kas nepasiteisino, nes jas rišliai susieti su dainos siužeto kontekstu ne taip paprasta. Kaip antai, apsvarsčius minėtąjį E. Zicāno spėjimą, jog ažuolo kraujo vaizdinys šioje dainoje galės būti paremtas tikėjimais medžiuose įsikūnijus gyvybės jėgas, lieka neaišku, kodėl tiek pastangų paskui reikia sukruvintiems drabužiams išvalyti. Dėl to neįtikina ir mokslininkų bandymai sukruvintų drabužių motyvą sieti su Joninių „orgiastiškumu“, kraujo vaizdinį aiškinti per erotinę, vaisingumo simboliką – visa tai nepadeda nuosekliai paaiškinti nagrinėjamų dainų siužeto.

Tą patį turbūt galima pasakyti ir apie galimybę sieti dainų, kuriose minimas ažuolo kraujas, reikšmes su užkalbėjimais – tokių pavyzdžių taip pat atrastume. Kaip latvių liaudies daina yra paskelbtas vienas latviškas tekstas, galėjęs būti skirtas užkalbėti kraujui, kad nebėgtų: „Susikirto penki kirviai / Į vieną ažuolo šaką. / Kraujas teka marelėmis / Į šventos Maros skreitą; / Jėzulis bėga per kalnelį, / Sausa nendrė rankelėje“³⁰ (TDz 55342). Rusų užkalbėjimuose pasitaiko kapojamo be-kraujo ažuolo arba akmens vaizdinys³¹. Panašūs kūriniai galėjo prisidėti prie to, kad ažuolo kraujo vaizdinys būtų atpažįstamas kaip tradicinis. Konkrečiu atveju galima spėti hipotetinę kontaminaciją, kuomet krauju aptaškytų drabužių motyvas iš dainos LD 34043 vienos siužetinės linijos (apie lipimą augalu į dangų ir kovą su velniu) buvo perkeltas į palankią vietą kitoje siužetinėje linijoje (apie lipimą augalu į dangų ir atsidūrimą Saulės dukros vestuvėse). Tačiau ištiškusį kraują priskyrus ažuolui ir taip atsiradus naujiems dainos variantams pati vaizdinio semantika nebūtinai turėjo atitikti semantiką, žinomą iš kitų tautosakos kūrinių ir žanrų.

30 *Sasacirta pieci kirvi / Vien' ozola zariņā. / Asnīts tek par jūriņu / Svētas Māras klēpūī; / Jeziņš tek par kalniņu, / Sausa niedre rociņā.* Teksto archajiškumą pabrėžia Kārlis Straubergas (StrBV: 396).

31 *В чистом поле стоит дуб, этот дуб мужики рубят с[т]альными топорами, булатными ножами. У этого дуба нет ни руды, ни крови...* – „Plyname lauke stovi ažuolas, šį ažuolą vyrų kerta plieniniais kirviais, bulatiniais peiliais. Šis ažuolas neturi nei rūdos, nei kraujo...“ (P33 1608; plg.: P33 1611, 1624; Попов 1903: 245–246, nr. 129; ТЧ: 109; P3: 96, nr. 9). Kaip komentuo-dama šiuos ir kitus pavyzdžius rašo tautosakininkė ir etnolingvistė Tatjana Agapkina, tokia „precedento-įvykio“ siužetinė linija (kai apeliuojama į mitinį precedentą) žinoma daugiausia šiaurės Rusijos užkalbėjimuose nuo konkrečių negalavimų, susijusių su fiziniais pažeidimais, – tekančio kraujo, žaizdos, užsigavimo, nudegimo (Агапкина 2005: 272–273).

ŽEMIŠKO PERSONAŽO PAKLIUVIMAS Į DANGŲ SKIRTINGŲ
ŽANRŲ LATVIŲ LIAUDIES DAINOSE

Dievybės klausinėjimas dialogo forma žinomas ir iš kitų žanrų latvių liaudies dainų, tik jose klausama patarimo, kaip prižiūrėti gautą nepaprastą dovaną. Vienos našlaičių dainos variantuose (LD 4978–5, 6) bei panašiam tekste, K. Barono priskirtame mitinėms dainoms (LD 33658), Dievo (var. Laimės) klausama, kur laikyti auksinį vainikėlį, gautą už pas jį ištarnautą laiką. Dar keliose našlaičių dainose (LD 5032, 5033, 5036, 5037) klausama, kaip išskalbti, išdžiovinti, iškočioti, kur padėti Maros (var. vienos iš trijų Laimelių, panelių) dovanotą ašarų prisigėrusią skepetaitę³² (var. juostą)³³. Šiose dainose ašaromis suvilgytą skepetaitę patariama skalbti „devyniuose ežeruose, dešimtoje upelėje (jūrelėje)“, džiovinti „devyniuose ažuoluose, dešimtoje upelėje (liepelėje)“ (arba atvirksčiai; LD 5032 įv. var.). Galima numanyti, kad šios sąlygos nurodo ilgus vargus, kuriuos našlaičiams tenka išvargti³⁴. Į tai, kad toks apvalymo fragmentas pasirodo ir dainose apie Laimos dovanotą skepetaitę, ir mūsų nagrinėjamoje LD 34043, pirmasis dėmesį atkreipė J. Lautenbahas³⁵. Jis manė, kad pirminis esąs Saulės dukros (taip traktavo klausinėjantį personažą, matyt, paveiktas M. L. Rėzos paskelbto teksto) skalbiamų ažuolo krauju suteptų drabužių vaizdinys – jo pavyzdžiu bus atsiradę herojaus, nugalėjusio velnią, rudų drabužių ir našlaitės skepetaitės skalbimo vaizdiniai. Tačiau ir pastarieji yra gana seni (Лаутенбах 1896: 18, 116–122)³⁶.

Minėtų našlaičių dainų siužetas nuoseklesnis ir aiškesnis nei aptartų mitologinių dainų su velnio arba ažuolo kraujo motyvu. Jame dominuoja našlaičių (paprastai merginų) vargų tema, viliamasi aukštesnių jėgų pagalbos, išganingos vestuvių perspektyvos. Dainoms apie nukautą velnią būdingesnis vyriškas karingumas, bravūriškumas³⁷, tačiau mitinė erdvė, kurioje klostosi siužetas, ir personažų vaidmenys

32 Čia ir toliau verčiant nedarome perskyros tarp la. *nēzdaudziņš* „nosinaitė“ ir *zīžautiņš* „skepetaitė, skarelė, nosinaitė“.

33 Plg. LD 5069, 6625, Joninių dainą LD 33146 ir nešvankią parodiją LD 35279–1. Jaunamartei taip pat tenka marškinius prakaitu sunėsioti, ašaromis išplauti ir panašiai (LD 23836, 3921).

34 Džiovinti skepetaitę nurodoma medyje, kur devyni vėjai pučia (LD 5037–4), plg. *Ganiņam visi vēji, Neba visi kumosīni* – „Piemenėliui visi vėjai, ne visi kašneliai“ (LD 4412). Devynetas įgyja papildomą likimo nulemtą didelio vargo, bėdų reikšmę ir kitose dainose, pavyzdžiui: *Deviņas straumes teka No kalniņa lejiņā: Sēd deviņi bāreniši Kalniņā raudadami* – „Devynios srovės teka Nuo kalnelio žemyn: Sėdi devyni našlaitėliai Ant kalnelio verkdami“ (LD 3953–1).

35 Kai kuriuose šių dainų variantuose išties gali pasitaikyti net bemaž identiški formulės: *Pate Māra parādija Zelta kārti kalniņā*. [...] *Pate Māra parādija Zelta rullis klētiņā* (LD 5032–0) – *Māra pati parādija Zelta kārti dārziņā*. [...] *Māra pati parādija Zelta rulli klētiņē* (LD 34043–5; dar žr. 34043–15).

36 V. Viķe–Freiberga nurodo, kad ašarų šluostymosi skepetaitę, jos plovimo ir džiovinimo motyvas XIX a. buvo pamėgtas latvių, atėjęs iš zingių (2016: 399).

37 Skirtumus lyčių pagrindu atskleidžia ir vartojama leksika: minėtose našlaičių dainose beveik išimtinai minimas la. *pūrs* – „nuotakos kraičio skrynja“ (LD 5032, 5036 įv. var.), o nemažai LD 34043 variantų mini tiesiog la. *lāde* – „skrynją“.

lieka iki galo neaiškūs. Dainos pradžioje vaizduojami mitiniai įvykiai gali varijuoti, tačiau paprastai kalbama apie stebuklingo kalavijo, reikalingo velniui įveikti, nukaldinimą³⁸. Neretai šie pasiruošimo kovoti motyvai įpinami į platesnę dramatiškų asmeninių-šeimyninių įvykių seką: herojus kopia stebuklingu augalu į dangų, ieško ten tėvo ir motinos. Dainos siužete neatskleidžiama, kaip velniškosios būtybės įveikimas susijęs su tėvo ir motinos paieškomis. Tarkime, E. Zicānas spēliojo, kad pergalė prieš velnią reiškia pavasariškų šviesos, gyvybės jėgų pergalę prieš tamsą, kur nugalėtojas yra Saulės herojus ar net pati Saulė (1936: 15–16). Plačiau nenagrinėdami tokių svarstymų patikimumo, galime apsiriboti teiginiu, kad abiejų motyvų (tėvų ieškojimo ir kovos su velniu) jungimą į vieną siužetą išties gali motyvuoti bendri tautosakiniai vaizdiniai, susiję su anapusine erdve, jos šeiminingais.

Į dangų užkopusiam ir tėvų ten ieškančiam herojui paprastai pranešama, kad šie švenčia vestuvėse (LD 34043-6, 10), kai kada konkrečiai nurodant, kad tai – Saulės dukros vestuvės (LD 34043-0, 23). Tačiau taip pat gali būti abstrakčiau paaiškinama, kad danguje vestuvės keliamos krikštasūniui (LD 34038), sūniui (LD 34040), broleliui (LD 34041). Reikia manyti, kad tokie dvejopi vaizdiniai (mirę artimieji tiesiog linksmai švenčia vestuvėse danguje arba dangiškosios dievybės kelia savas vestuves) sudarė prielaidas kontaminacijai, prie herojaus kopimo į dangų siužeto prijungiant dangiškųjų dievybių vestuvių motyvus. Kontaminaciją gali liudyti ir paraleli, nesusijusi kai kurių variantų siužeto atomazga, pateikiama po Perkūno smūgio į ąžuolą: 1) ąžuolo šakų rinkimas, 2) drabužių apšlakstymas ąžuolo krauju ir valymas (BergmZS 36; RzD 62; LD 34043-23). Kitoje dainoje, herojui užkopus stebuklingu augalu (pupa arba rože) į dangų ir paklausus, kur jo tėvai, atsakoma, kad šie švenčia Saulės dukros vestuves, o tuomet įjungiamas Saulės dovanų medžiams motyvas (LD 34039-0, 2, 5, 6). Iš tokio pateikimo nėra aišku, ar herojus pats atsiduria vestuvėse, ar jam tik nupasakojami jose (arba dėl jų) vykstantys dalykai.

Tokiame kontekste drabužių apšlakstymas ąžuolo krauju gali būti suprastas kaip siužeto plėtotė, dangiškųjų vestuvių mitą papildomai susaistanti su žemiško personažo atsitiktinio atsiradimo jose tema. Kita vertus, daugumą variantų su ąžuolo kraujo motyvu iškart pradeda eilutės apie dangiškąsias vestuves. Ir tik vieną variantą (LD 34043-23) pradeda lipimo į dangų motyvas (plg. LD 34047-16, irgi pradedamas šiuo motyvu, tik Perkūnas čia nutrenkia auksinę obelėlę, o apie jos kraują neužsimenama).

Neatmestina ir galimybė, kad kuriuo nors metu šalia mitologinių dainų, kuriose žemiški personažai patenka į dangiškųjų dievybių keliamas vestuves, galėjo

.....
 38 Tam naudojamos anglų, byrančios iš dangiškosios kalvės ir virstančios sidabru (LD 34043-7, plg. LD 33731), danguje sutikto Dievo sūnaus prižiūrimų bičių geluonys (LD 34043-1, 9; plg. LD 34043-6, 10). Arba danguje sutiktas Dievo sūnus tiesiog įduoda tribriaunį kalaviją (LD 34043-4), pataria kaldintis devynašmenį arba aštrų kalaviją (LD 34043-0, 11), Mėnesėlis už patarnavimą vežiku atiduoda žvaigždėtą sermėgėlę ir šešiašakį kalaviją (LD 34043-14), o kartais ginklo kilmė nenurodoma.

gyvuoti tikėjimai, jog mirusiesiems išties gali pasisekti tokį pokylį išvysti. Nors tokių tikėjimų nėra užfiksuota, istoriniuose šaltiniuose apskritai atsikartoja linksmo, nerūpestingo pomirtinio gyvenimo vaizdiniai, būdingi įvairių baltų genčių mitologijai (pavyzdžiui, BRMŠ 2: 93). Apibendrinamas ir savaip nuspalvindamas ankstesnių autorių pateikiamas žinias, XIX a. istorikas Teodoras Narbutas tvirtino, esą lietuviai tikėję, kad „rojuje mirusiųjų vėlės gyvendavo dievų namuose, kurie yra danguje, [...] puotaudavo kartu su jais, gerdavo su jais alų, mėgavosi malonumais“ (1992: 314). O štai latvių mitologinėse dainose tema plėtojama dar labiau: herojui maga pačiam pasipuikuoti, pasigirti dalyvavus nežemiškose vestuvėse, kurias šiaip lemta regėti tik dievybėms. Pavyzdžiui, dainos herojaus danguje sutiktas Dievo sūnus ketina joti žmonos dairytis, Saulės dukrai pirštis (LD 34046), herojus joja kartu su Dievo sūnumi žmonos ieškoti (LD 34047-0). Kartais herojui nuvykti į danguje vykstančias vestuves padeda dangiškieji šviesuliai: Saulė duoda auksinį balną, Mėnesis – sidabrinės kamanas, leidžiančias joti Dievo sūnų pulke (LD 33865). Tad galime apibendrinti, jog latvių liaudies dainose plėtojamos naujos siužetinės linijos, remiantis žinomais dangiškųjų vestuvių motyvais ir interpretuojant juos, buvo įprastas reiškiny.

Vis dėlto tokie nuotykių ir lyginimasis su dangaus dievybėmis buvo suvokiami ir kaip keliantys grėsmę. Dainos LD 34043 variantuose pačiame dangiškųjų vestuvių epicentre atsidūręs žmogiškasis personažas nukenčia nuo Perkūno veiksmų pasekmių (panašiai, kaip pagrindiniame dangiškųjų vestuvių dainų siužete nukenčia Saulė ar jos dukra). Šią dainą galima gretinti su kitais tautosakos kūrinių (kitų žanrų dainomis, stebuklinėmis pasakomis), kuriose herojus atsiduria danguje, tačiau ten būdamas sulaužo taisykles ir jį ištinka nelaimė. Pavyzdžiui, fragmentas su herojaus klausimais Dievui (var. Dievui ir Laimei) ir pastarojo (pastarųjų) atsakymais jungiamas prie vienos iš minėtų dainų apie našlaitę, kurią, tarnaujančią danguje, ištinka nesėkmė, tačiau Dievo atleidimo dėka ji lieka nenubausta, variantų (LD 4978-5, 6). Tad nagrinėjamos latvių dainos motyvo apie ažuolo krauju sulaistytus drabužius psichologinis pagrindimas galėtų būti toks: tai, kas ką tik atrodė kaip nuotykis – galimybė stebėti aukščiausių dangaus dievybių vestuves, jose dalyvauti, – čia pat gali atnešti nelauktų pasekmių ar bausmę atsidūrus ten, kur nedera būti žmonėms.

IŠVADOS

Latvių mitologinių dainų tekstams, kuriuos K. Baronas priskyrė tipui LD 34043, būdingas personažo drabužių apšlakstymo krauju motyvas. Po jo dainos pabaigoje eina fragmentas su dialogu, kuriame Mara arba kiti dieviški personažai pataria, kaip krauju suteptus drabužius išskalbti, išdžiovinti ir laikyti arba nešioti. Tačiau šios dainos variantų pradžia ganėtinai skiriasi. Pagal tai galima brėžti dvi siužetines

linijas. Vienuose variantuose dominuoja kovos su velniu (ar jam artima būtybe) motyvas. Juose galima išvelgti šio motyvo ir baigiamojo dialogo ryšį su užkalbėjimais, skaičiaus „devyni“ panaudojimą įspūdžiui sustiprinti. O kituose variantuose įkomponuoti iš kitų dainų žinomi dangiškųjų vestuvių motyvai ir ištryškęs, herojaus drabužius aptaškęs kraujas priklauso jau nebe nukautam velniui, o Perkūno nutrenktam ažuolui. Nors medžio kraujo vaizdinys aptinkamas kai kuriuose tautosakos žanruose, jo reikšmę šios dainos variantuose būtų sunku paaiškinti. Akivaizdu, kad jis pirmiausia reikalingas dangun patekusio herojaus istorijai, o ne dangiškųjų dievybių vestuvių dramos, į kurią tėra silpnai įjungtas, siužeto plėtotei.

Kai kuriose našlaičių dainoms priskiriamose latvių liaudies dainose galima rasti į LD 34043 panašų dialogo, kai klausinėjama dievybė, pavyzdžių. Šiose dainose pasakojama apie susitikimą su Dievu arba Mara, iš jų gautą dovaną. Kai kuriuose iš šių tekstų personažas (našlaitė) atsiduria danguje, tačiau sulaužo tenykštes taisykles (padaro tai, kas buvo užginta), tad patiria nesėkmę. Tokia siužeto plėtotė aktuali ir siekiant suprasti dainas su ažuolo kraujo motyvu.

Atsižvelgiant į LD 34043 motyvus, būdingus ir kitoms latvių mitologinėms dainoms, panašias temas ir variantų vaizdinių kaitą, galima pasiūlyti tokį jos raidos modelį. Pirminis siužetas apėmė stebuklingo atsidūrimo anapusiniame pasaulyje ir bandymo susisiekti su jame esančiais mirusiais tėvais motyvus. Tokiam siužetui įprastas elementas – pranešimas, kad tėvai švenčia vestuvėse (greičiausiai jis paveiktas įvairių tikėjimų apie po mirties laukiantį laimingesnį, linksmesnį gyvenimą). Toliau, remiantis mitiniais dangiškojo pasaulio įvaizdžiais, atsirado ir išplito pakitę dainos LD 34043 variantai, kuriuose tėvai švenčia Saulės dukros vestuves. Taip ši daina kontaminavo su dainomis apie dangiškąsias vestuves. Netikėta papildoma transformacija – velnio kraujas, kai kuriose kopimo į dangų dainose aptaškantis herojaus drabužius, čia priskirtas Perkūno nutrenktam ažuolui iš dangiškųjų vestuvių siužeto. Nuo kitų latvių mitologinių dainų apie dangiškąsias vestuves šie LD 34043 variantai skiriasi tuo, kad čia pereinama prie pasakojimo pirmuoju asmeniu. Kelionis eilutėmis pradžioje atskleisti mitiniai įvykiai (atvykęs į Saulės dukros vestuves Perkūnas nutrenkia ažuolą) lieka tarsi „naratyvu naratyve“ ir panaudojami vien kaip atspirties taškas tolesniam pasakojimui. O jis susijęs jau ne su dangiškųjų personažų, bet su pagrindinio žemiškojo personažo likimu.

Dar 1808 m. G. Bergmannio pirmąsyk paskelbtą vieną šios dainos variantą „Mėnes nēme saules meitu“ („Mėnesis ėmė Saulės dukrą“) smarkiai primena M. L. Rėzos 1818 m. straipsnyje publikuotos dainos vertimas į vokiečių kalbą „Es nahm der Mond die Sonnentochter“ („Mėnesis ėmė Saulės dukrą“). 1825 m. paskelbta daina „Aušrinė“ iš dalies kartoja minėtą vertimą, tačiau joje atsiranda naujų detalių, liudijančių palaiptą teksto perkūrimo procesą, autorinės kūrybos elementų gausėjimą. Kai kurie formuliu nesutapimai rodytų, kad M. L. Rėza

galėjo remtis ne tik G. Bergmannio paskelbtu, bet ir kol kas nežinomu latvių dainos variantu ar variantais. Tokiame kontekste įdomiai atrodo M. L. Rėzos kūrybinės pastangos gražinti personifikuotą ir sentimentalizuotą dainos siužetą atgal į „aukštosios mitologijos“ lauką, išstumti žmogiškąjį personažą. Latvių dainoms būdingas dieviškosios būtybės klausinėjimas prašant patarimų virto Saulės pokalbiu su dukra Aušrine.

INTERNETO NUORODOS

- [1] – „Mėnes nēma saules meitu“, Latviešu folkloras krātuves digitālais arhīvs (<https://garamantas.lv/lv/unit/1355769/ENLI-60001-23-36#w6-tabtext>).

ŠALTINIAI

- Austrums – *Austrums*: zinības un rakstneezības mehneschraksts, (Maskava) 1885–1887, (Rīga) 1888–1906.
- BergmZS – Gustav Bergmann. *Zweyte Sammlung. Lettischer Sinn- oder Stegreifs Gedichte*, Rūien, 1808.
- BRMŠ – *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai 2: XVI a.*, sudarė Norbertas Vėlius, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001.
- HerdSVL – *Stimmen der Völker in Liedern*, gesammelt, geordnet, zum Theil übersetzt durch Johann Gottfried von Herder, neu herausgegeben durch Johann von Müller, Tübingen: Cotta, 1807.
- JČR – *Jumeit, Čumeit, Raženeit... Senču ticējumi un būršonas*, sastōdeitōja Bernadeta Opincāne, Rēzekne: Latgolas kulturas centra izdevnīceiba, 2000.
- LD – Kr. Barons, H. Visendorfs. *Latvju dainas 1–6*, Jelgava, Peterburg, 1894–1915.
- LFK – Latvijas universiteto Literatūros, tautosakos ir meno instituto Latvių tautosakos archyvo (*Latviešu folkloras krātuve*) rinkiniai.
- LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas*: elektroninė versija 1–20, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 1941–2002 (www.lkz.lt).
- LTdz – *Latviešu tautasdziesmas 1–11*, Rīga: Zinātne, 1979–2018.
- LU – *Lietuvių užkalbėjimai: gydymo formulės = Lithuanian Verbal Healing Charms, sudarė, parengė ir įvadą parašė Daiva Vaitkevičienė = compiled, edited and introduction by Daiva Vaitkevičienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008.*
- RzD – *Liudo Rėzos dainos 1–2*, M. Biržiškos spaudai parengta, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto leidinys, 1935–1937.
- RzLLD – Liudvikas Rėza. *Lietuvių liaudies dainos 2*, Vilnius: Vaga, 1964.
- RzR – Martynas Liudvikas Rėza. *Raštai 5*, sudarytoja ir vertėja Liucija Citavičiūtė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2018.
- StrBV – Kārlis Straubergs. *Latviešu buŗamie vārdi 1*, Rīga: Latviešu folkloras krātuves izdevums, 1939.
- TDz – P. Šmits. *Tautas dziesmas: papildinājums Kr. Barona „Latvju dainām“ 1–4*, Rīga: Latviešu folkloras krātuve, 1936–1939.
- UlmLV – *Lettische Volkslieder*, übertragen im Versmaass der Originale von Karl Ulmann, Riga: Brutzer & Co, 1874.
- Бривземниекс – *Сборник антропологических и этнографических статей о России и странах ей прилежащих 2*, Москва: Типография В. Готье, 1873.

- P33 – *Русские заговоры и заклинания: Материалы фольклорных экспедиций 1953–1993 гг.*, под ред. профессора В. П. Аникина, Москва: Издательство Московского университета, 1998 (<https://www.philol.msu.ru/~folk/old/sci%26pub/tzz.htm>).
- P3 – *Русские заговоры из рукописных источников XVII – первой половины XIX в.*, А. Л. Топорков (составление, подготовка текстов, статьи и комментарии), Москва: Индрик, 2010.
- ТЧ – *Таинственные чары. Волшебная книга великих открытий*, соч. графа Комостро, Москва: Типография Индрих, 1876.

LITERATŪRA

- Adamovičs Ludvigs 1940. „Tautas dziesmas par debesu kāpnēm: literārā un mītoloģiska studija“, *Latvijas Universitātes Raksti: Teoloģijas fakultātes serijs* 1 (6), Rīga: Latvijas universitāte, p. 419–472.
- Alseikaitė-Gimbutienė Marija 1946. *Die Bestattung in Litauen in der vorgeschichtlichen Zeit*, Tübingen: H. Laupp.
- Balsys Rimantas 2001. „Dėl vienos L. Rėzos dainos autentiškumo“, *Tiltai* 3 [i. e. 5], priedas „Lietuviai ir lietuvininkai. Etninė kultūra“, p. 11–17.
- Balsys Rimantas 2003. *Mažosios Lietuvos žvejų dainos: sandaros, turinio ir poetikos ypatumai*: monografija, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Biezais Haralds 1998. *Seno latviešu dievu ģimene*, Rīga: Minerva.
- Birkerts Pēteris 1927. „Teoretiskais ievads“, in: *Lavju tautas mīklas*, sakrājis un sakārtojis P. Birkerts, Rīga: Valtera un Rapas akc. sab. izdevums, p. 5–52.
- Citavičiūtė Liucija 2018. „Prūsijos lietuvių dainų rinkimo, tyrimo ir publikavimo pradžia“, in: Martynas Liudvikas Rėza, *Raštai 5: Prūsijos lietuvių dainos*, sudarytoja ir vertėja Liucija Citavičiūtė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 17–52.
- Drīzule Rita 1986. „Dieva un Velna mītoloģiskie personificējumi latviešu folklorā“, in: *Varavīksne, 1986*, Rīga: Liesma, p. 92–120.
- Drīzule Rita 1991. „Mīts un rituāls Jāņu dziesmas“, *Karogs* 5–6, p. 203–210.
- Jovaišas Albinas 1969. *Liudvikas Rėza*, Vilnius: Vaga.
- Kerbelytė Bronislava 2005. *Tautosakos poetika*: mokymo priemonė etnologijos specialybės studentams, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
- Kiseliūnaitė Dalia 2007. „Naujausių laikų kuršininkų folkloras“, in: *Martynas Liudvikas Rėza: epochų atspindžiai*, sud. Nijolė Strakauskaitė, Silva Pocyte, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, p. 98–111.
- Kursīte Janīna 1996. *Latviešu folklorā mītu spoguļi*, Rīga: Zinātne.
- Kursīte Janīna 2018. *Dainu kodekss*, Rīga: Zinātne.
- Laurinkienė Nijolė 1996. *Senovės lietuvių dievas Perkūnas: kalboje, tautosakoje, istoriniuose šaltiniuose*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Mannhardt Wilhelm 1875. „Die lettischen Sonnenmythen“, *Zeitschrift für Ethnologie* 7, p. 73–104, 209–244, 281–330.
- Narbutas Teodoras 1992. *Lietuvių tautos istorija* 1, Vilnius: Mintis.
- Pūtelis Aldis 2019. *Domas par latviešu mītoloģiju: kā tika meklēts latviešu panteons*, Rīga: Zinātne.
- Schroeder Leopold von 1916. *Arische Religion* 2, Leipzig: H. Haessel Verlag.
- Sinaiskis Vasilijus 1928. *Latviešu poētiskie dabas vērojumi: saule, mēness, vējš, pasaule vispār*, Rīga: Literātūra.
- Sinkevičius Rokas 2018. „Perkūno nutrenkto medžio motyvas: sąsajos su vestuviniiais papročiais“, *Tautosakos darbai* 56, p. 84–109.
- Sinkevičius Rokas 2020. „Auksinių šakų ir vainikėlio motyvai latvių mitologinėse dainose apie Saulės dukros vestuves“, *Tautosakos darbai* 60, p. 60–78.

- Skrupskelis Ignas 1967. *Lietuviai XVIII amžiaus vokiečių literatūroje*, Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademijos leidinys.
- Šliūpas Jonas 1932. *Lietuvių, latvių bei prūsų arba, baltų ir jų prosenių mythologija*, Šiauliai: spaustuvė „Titnagas“.
- Tumėnas Vytautas 2005. „Vietiniai ir universalieji lietuvių mitinių-poetinių įvaidžių ir ornamento lytinės simbolikos aspektai: baltų ir hindų tradicijų paralelės“, *Kultūrologija* 12: *Rytai–Vakarai: komparatyvistinės studijos* 4, p. 417–440.
- Tumėnas Vytautas 2016. “The Common Attributes between the Baltic Thunder God *Perkūnas* and His Antique Equivalents *Jupiter* and *Zeus*”, in: *Mediterranean Archaeology and Archaeometry: International Journal* 16 (4), p. 359–367.
- Vaitkevičienė Daiva 1997. „Saulės sodai“, *Liaudies kultūra* 1 (52), p. 27–35.
- Vaitkevičienė Daiva 2003. „Saulės“, *Šiaurės Atėnai* 657, birželio 21 d.
- Vīķe-Freiberga Vaira 2016. *Trejādas saules: mitoloģiskā Saule*, Rīga: Pētergailis.
- Zicāns Eduards 1936. *Latviešu tradīcija par gaŗo pupu un ar to saistītie mitoloģiskie priekšstati*, Rīga: A. Gulbja grāmatu spiestuve.
- Агапкина Татьяна 2005. «Сюжетный состав восточнославянских заговоров (мотив мифологического центра)», *Заговорный текст. Генезис и структура*, Москва: Индрик, p. 247–291.
- Лаутенбах Яков 1896. *Очерки из истории литовско-латышского народного творчества. Параллельные тексты и исследования 1: Народные песни*, Юрьев: Тип. К. Маттисена.
- Попов Гавриил 1903. *Русская народно-бытовая медицина*. По материалам этнографического бюро князя В. Н. Тенишева, Санкт-Петербург: Типография А. С. Суворина.